

HETERONORMATIVE SEXUAL DRAMATURGY WITH QUEER CRACKS

How women with vulvar pain handles sexual practice

RENITA SÖRENSDOTTER

Keywords

sexual practice, vulvar pain, heteronormativity, gender, body

Summary

This text focuses on how norms for gender and (hetero)sexuality intersect with vulvar pain, sexual practice and bodily sensations, in relation to a study where 21 women suffering from vulvar pain have been interviewed. Sexual practices or lack of them is part of what constitutes us as subjects. How we perform our sexuality is structured by how sex is constructed in society and culture. In a heteronormative culture vaginal intercourse is part of sexual practice, and women suffering from vulvar pain cannot fully participate in this expected sexual practice. This means that they actively must respond to sexual discourses on what is considered as "normal" sexuality. In order to avoid pain and get pleasure out of the sexual encounter they need to change and redefine their sexual practice, and during this process norms for gender and sexuality are challenged. The difficulty of participating in vaginal penetration is affecting these women differently depending on what kind of partner the woman has sex with, her own age and her experiences of sexual encounters. The results show that heteronormative scripts for sexual practice are strong and enduring even among heterosexual women who renegotiate their sexual practice. Although some of them have good sex without vaginal intercourse they still feel a lack in relation to their male partner. For women having sex with women the sexual script is less culturally choreographed and therefore it becomes easier to choose sexual practices that minimize the vulvar pain. Norms and strategies for sexual practice and gender performance vary among women having sex with women and women having sex with men.

Människors sexuella praktiker formas i förhandling mellan kroppsliga faktorer och sociala och kulturella normer. Renita Sörensdotters intervjustudie med 21 kvinnor med erfarenhet av vulvasmärter synliggör vilken roll heteronormativa script spelar för det sexuella handlingutrymmet och vilka problem och möjligheter som uppstår när kroppen säger nej.

HETERONORMATIV SEXUELL DRAMATURGI MED QUEERA SPRICKOR

Hur kvinnor med vulvasmärter hanterar sexuell praktik

RENITA SÖRENSDOTTER

Alltså det sexet man har med män är otroligt definierat. Det sexet man har med kvinnor är inte det. Därför att där bestämmer man lite själv vad man vill göra. (Alexandra 31 år)

Sexuella praktiker, eller frånvaron av dem, utgör en del i de vardagliga handlingar som konstituerar oss som subjekt. Hur vi utövar vår sexualitet struktureras i hög grad av vad samhället, kulturen och omgivningen betraktar som bra och dåligt sex, eller inte alls som sexuellt. Den som har nedsatt sexuell förmåga och därmed inte kan genomföra vissa förväntade sexuella praktiker måste aktivt förhålla sig till sexuella diskurser för vad som anses utgöra ”normal” sexualitet. Kvinnor med smärter i underlivet, och i synnerhet när smärtorna är lokaliserade till slidmyningen, kan få svårigheter med att genomföra vaginalpenetrerande sex. Det försätter framför allt dem som lever heterosexuellt i en position av att inte kunna uppfylla idealet om den naturliga sexualiteten i form av vaginalsamlag. Manuskriptet för heterosexuellt sex försätter nämligen vaginalsamlag som en given del av sexakten.¹ Den sexuella praktiken som tas för given utmanas därmed. Svårigheten att genomföra vaginalpenetrerande sex ger olika effekter beroende på kvinnans ålder och sexuella erfarenheter, samt på hur hennes partners och andra förhåller sig till sex.

I denna text ska jag visa hur normer för genus och sexualitet möjliggör och omöjliggör olika sexuella praktiker och hur de sexuella praktikerna i sig bidrar till att ifrågasätta eller förstärka sexuella normer. Fokus ligger på hur kroppsliga handlingar i relation till kulturella normer bidrar till att forma subjektets handlingsutrymme. Genom att det empiriska materialet kommer från intervjuer med kvinnor som har eller har haft smärtor i underlivet, och därigenom har svårigheter att genomföra vaginalpenetrerande sex, synliggörs hur normer för genusbestämd sexualitet inverkar på vad som betraktas som kroppsligt möjligt respektive omöjligt att göra sexuellt.

Metod, material och analys

För att på bästa sätt nå en förståelse för upplevelsen och hanteringen av vulvasmär- tor har jag använt mig av kvalitativa metoder. 21 semi-strukturerade intervjuer har genomförts med kvinnor som enligt egen uppgift har eller har haft vulva vestibulit (diagnosen har bytt namn till provocerad vestibulodyn), några av dem beskriver även symptom som kan falla inom ramen för diagnoserna vulvodyni och partiell vaginism (diagnoserna förklaras längre fram). Det centrala i studien var dock inte en exakt diagnos, utan att fånga upp kvinnor med vulvovaginala smärtor vars sexuella praktik påverkades. Därför används begreppet vulvasmär- tor (att likna vid engelskans vulvar pain) som ett samlingsbegrepp för de smärtor kvinnorna beskriver.² Informanterna rekryterades genom internetforum med fokus på vestibulit, kontakter med vestibulitföreningar och bloggare som skriver om vestibulit samt genom egna kontakter. Tre av kvinnorna är friska, de övriga har fortfarande smärtor. För samtliga började besvären i tonåren. Åldern vid intervjutillfället varierar mellan 18 och 39 år. Kvinnorna bor på olika platser i Sverige. Femton av de intervjuade kvinnorna praktiserar framför allt heterosexuellt sex; en av dem vill dock inte definiera sig som heterosexuell, men har ännu inte någon erfarenhet av sex med kvinnor. Fyra har erfarenheter av att ha sex med både kvinnor och män. En har endast haft och har fortfarande sex med kvinnor. En har ingen sexuell erfarenhet med andra.

Intervjuerna är 60-150 minuter långa och har fokuserat på kvinnornas egna upplevelser av sig själva, kroppen, genuspositioner, sexuell praktik, relationer, samt mötet med sjukvården. Berättelserna är intensiva och omfattande. Då samtliga informanter har/har haft smärtproblem under många år sträcker sig berättelserna från tonårstiden fram till vuxenlivet. Det finns med andra ord ett tidsperspektiv inbakat i intervjuerna, där återblickar länkas samman med nutid. Berättelserna formas förstås även i relation till andras berättelser och kulturella former för berättande. Livsberättelser konstrueras utifrån valda delar av livet där händelserna tolkas och placeras i en kulturellt formad berättelsestruktur.³ Även

intervjuarens frågor formar berättelsen. Jag är själv bekväm med att prata om sexualitet, men med tanke på att en del människor upplever det som allt för intimt att ingående berätta om sin sexuella praktik har jag lämnat det öppet för att informanterna att själva välja i vilken mån de vill vara explicita. De flesta informanter har dock berättat öppet om sina upplevelser av och tankar om sin kropp, sexualitet och relationer.⁴ Då denna artikel lägger fokus på sexuell praktik och kroppen tas endast en bråkdel av det omfattande materialet upp.

I tolkningen av materialet har jag använt mig av diskursanalys. Jag har därför fokuserat på hur kvinnorna talar om och förhåller sig till hegemoniska och alternativa diskurser för genus, sexualitet och sexuell praktik. Det innebär att jag har sökt efter hur kvinnorna såväl intar som gör motstånd mot de tillskrivna subjektspositioner som görs tillgängliga i kulturen.⁵ Jag utgår från att människor är situerade i olika diskurser, med varierande grad av möjlighet att påverka, följa och bryta normer.⁶ I beskrivningarna av sexuell praktik har jag särskilt sökt efter hur informanterna talar om (hetero)sexualitet och hur queera sprickor framställs i berättelserna. Att göra queera läsningar innebär att analysera sitt material med blicken på såväl normerande heterosexualitet som på utmaningar av heteronormativitet.⁷

Kropp och sexualitet

Sexuell praktik involverar kroppen i allra högsta grad, därför blir kroppen en central del i hur den sexuella praktiken kan analyseras. Judith Butler hävdar att kroppens

materialitet formas genom de normativa reglerande diskurser den existerar i. Någon "naturlig" oregerad kropp går inte att finna, kroppen kan bara tolkas och göras begriplig kulturellt. Normer för genus styr hur kroppar förväntas agera, och de bör agera på sätt som visar på subjektets identifiering med sitt tillskrivna kön.⁸ För att vara ett trovärdigt och identifierbart subjekt krävs med andra ord vissa specifika kroppsliga handlingar. I denna text utgör de sexuella handlingarna navet för görandet av genus och sexualitet. Dessa handlingar kan inte isoleras från den övergripande diskursiva makt som finns i det vardagliga reglerandet av genus och sexualitet, men just här får de stå i centrum. Att tänka sig att diskurserna formar kroppens materialitet blir dock ett allt för snävt perspektiv, eftersom kroppen råkar ut för händelser som transformerar subjektets upplevelse av sig själv. Kroppens materiella handlingar konstituerar, förstärker och ifrågasätter subjektets genusidentifiering. Elisabeth Grosz menar, med inspiration från filosofen Spinoza, att kroppen är en process i ständig tillblivelse. Kroppen är aktiv och produktiv. Den både påverkar och påverkas av andra kroppar.⁹ Följaktligen påverkar den sexuella praktik som utövas av kroppar som möts. Kropparna transformerar så att säga varandra genom den sexuella praktik som utförs. Som vi ska se längre fram är kropparna betydelsebärande genom det kön och den form av sexualitet de representerar. De kroppar som möts sexuellt är inte vilka kroppar som helst, utan specifika kroppar som blir till genom sammanvävda diskursiva formationer av

genus, sexualitet, klass, hudfärg, etnicitet och kroppsform.¹⁰

Sexualitet är ett rymligt begrepp som inkluderar en mångfald av handlingar, känslor, upplevelser, sensationer och processer, därtill kommer politik, lagstiftning och medier. Med tanke på att jag utgår från kroppsliga sexuella handlingar begränsar jag mig här till de praktiker som kategoriseras som sexuella, den orientering eller riktning som sexualiteten har, det vill säga vilka kroppar som begärs sexuellt, samt hur den sexuella praktiken konstrueras av och konstruerar subjektet.¹¹ I den sexuella praktiken möter olika föreställningar och praktiker varandra och formar den sexuella situationen, vilken kan variera med tillfälle och partners. Uppfattningar om hur sex bör göras kan krocka med kroppens materialitet och kroppens agens.

Sexualitetsforskarna John H. Gagnon och William Simon menar att det sexuella självet formas i relation till det genusbestämda självet. De förlägger sexualiteten i det vardagliga, i görandet av sex, men visar genom sin användning av begreppet *sexuella script* att det finns en kulturellt utformad sexuell dramaturgi, som interagerar med interpersonella och intrapsykiska sexuella script.¹² Sexuella script tolkas, omtolkas och sätts samman på olika sätt, vilket kan förklara hur individer införlivar och förhåller sig till sexuella praktiker på olika sätt. Detta ligger i linje med hur Butler beskriver sexualitet; den sociala styrningen av vad som anses vara sex produceras kulturellt. Individuellt konstitueras dock subjektet genom en mångfald av diskurser.¹³ I den sexuella diskursen skapas med andra ord

normerande bilder av hur sexualitet ska utövas, samtidigt varierar sexualiteten på en individuell nivå. Diskurser är mångfaldiga och paradoxala, varför utrymme för rörelse och förändring finns.¹⁴ Vivien Burr nämner begreppet *kunnig diskursanvändare* för att visa på hur vi genom kunskap om de diskurser vi är inordnade i kan reflektera över och jämföra olika diskurser och därmed utmana den livsstil som framställs som normerande.¹⁵ De olika sexuella script en person möter kan på så sätt ställas mot varandra, ifrågasättas eller anammas.

Vulvasmärter

Med tanke på att jag som antropolog är mer intresserad av kulturella processer och meningsskapande än exakta diagnoser ger jag mig inte in i att särskilja informanternas diagnoser, utan utgår från de smärter och problem informanterna har beskrivit. Därmed fokuserar jag på de effekter problemen medför och hur individerna relaterar till diskurser för genus, sexualitet och sexuell praktik. För att ge en uppfattning om problemen vill jag ändå beskriva vad vestibulit/provocerad vestibulodini, vulvodini och partiell vaginism innebär och hur informanterna beskriver besvären.

Rekryteringen av informanter skedde, som nämnts, utifrån om kvinnorna ansåg sig ha eller ha haft vestibulit. Under analysfasen har jag emellertid ändrat definitionen till vulvasmärter eftersom informanterna beskrev en mångfald av underlivsproblem. Om vi börjar med vestibulit/provocerad vestibulodini så är det ett genitalt smärttillstånd som framför allt drabbar unga kvinnor. Smärtan är lokaliserad till

slidmyningens nedre del. Vissa informanter har även utbredd smärta över stora delar av vulvaområdet och skulle, som tidigare nämnts, sannolikt få diagnosen vulvodyni, vilket innebär en mer generaliserad smärta.

Det onda gick dessvärre inte över, utan har fortsatt i ungefär tjugo år.

Samtidigt säger sig några ha både generell smärta över hela vulvaområdet och distinkt smärta i slidmyningen.¹⁶ För många blir partiell vaginism (delvis slidkramp) en följd av vestibulit, eftersom smärtan ger upphov till rädsla för smärta vid försök att föra in något vaginalt, därtill spänner de bäckenbottenmuskulaturen på grund av smärtan.¹⁷

Smärtorna vid vestibulit och andra vaginala problem som exempelvis vaginism medför svårigheter med vaginal penetrering, oavsett om det är med dildo, fingrar eller penis (även införande av tampong och gynekologiska undersökningar är problematiska). Denna inskränkning i den sexuella praktiken medför olika former av problem och olika lösningar beroende på den enskilda kvinnans sexuella praktik, ålder, erfarenhet med mera. Vid vilken ålder smärtorna dyker upp varierar, men vanligt är i tonåren. En del upptäcker smärtan första gången de för in en tampong, ett finger eller en penis, som 36-åriga Moa säger: "Första gången jag låg med en kille så gjorde det ont och då var det någonting som alla sa, att det skulle göra ont." Det onda gick dessvärre inte över, utan har fortsatt

i ungefär tjugo år. Många informanter har fått höra att det ska göra ont när kvinnor har vaginalsamlag första gången. En del har under tonårstiden länge väntat på att det ska sluta göra ont, allt medan de har fortsatt att delta i vaginalsamlag. Magdalena, som är 21 år gammal, är van vid att ha smärta, hon har haft ont sedan första samlaget när hon var 13 år: "Jag har alltid haft det, jag har aldrig haft smärtfritt sex, jag vet inte vad bra sex är egentligen, så jag har inget att sakna på det sättet." För andra kommer smärtan efter några år med smärtfritt sex, vilket ger en annan upplevelse än om smärtan har funnits där från början. 22-åriga Elin säger något bittert att "jag har haft ett normalt sexliv förut. [...] Nu är det ganska obefintligt."

De som har fått smärta efter några års sexuell aktivitet berättar om många andra problem, framför allt upprepade svampinfektioner¹⁸, överanvändning av receptfri svampmedicin, bakteriell vaginos, sköra slemhinnor, sprickor och fortsatt vaginalpenetrerande sex trots klåda, brännande sensationer och skarp smärta. Ibland är det svårt att skilja mellan den brännande vestibulitsmärtan och krampen som stänger till slidan. För Simone, som är 37 år, är både smärtan och krampen till besvär: "Det är dels slidkramp som jag har, och jag har inte hittat något sätt att kunna slappna av, alltså jag kan inte bli penetrerad bara för att jag vill det, eller för att jag är kåt. [...] Men sen är det också en smärta som handlar om själva området." Hon beskriver smärtan "som en kombination av att det svider och någon slags brännande känsla och den här smärtan när man forcerar, ja alltså när man

forcerar ett område, som en muskel som har kramp, om man trycker på, då blir det smärta i själva muskeln också. Så att det är både i slemhinnan och i muskeln.” De underlivsbesvär som beskrivs handlar alltså inte enbart om smärta, utan även om andra sensationer som kramp och sveda. Återkommande svampinfektioner leder också till klåda, sveda och irritation.

För de kvinnor som drabbas av vulvasmärter förändras livet, förstås gällande den sexuella praktiken, men även i fråga om förhållandet till den egna kroppen.¹⁹ När kroppen förändras påverkas individens upplevelse av sig själv och en process med att återerövra och komma till rätta med kroppen och identiteten startar.²⁰

Vad är sex?

I berättelserna om att hantera den sexuella praktiken och smärtan framkommer att vad som räknas som sex och hur sex ska utföras på bästa sätt inte är helt enkelt att definiera. Flera informanter säger att sex kan vara allt möjligt som smeksex, oralsex och penetreringssex, men för en del informanter är det svårt att tänka sig att andra sexuella praktiker än vaginalsamlag kan räknas som riktigt sex. När jag och Christina, som är 28 år gammal och frisk sedan några år tillbaka, pratar om icke-penetrerande sex säger hon att ”jag tycker nog att det är mest förspel faktiskt. [...] Det känns som om det inte är färdigt då. Liksom man kanske tar en paus och sen så ska man göra det på riktigt.” Hon upplever sig inte ha blivit pressad till vaginalsamlag, ”Micke var jätteförstående, ’nej vi behöver inte ha sex’, eller vi skulle ha icke-penetrerande sex,

men när jag var sjuk då tyckte jag att ’nej, men det är inte på riktigt’. På något sätt så blir man så himla prestationsorienterad också, att den ska in, annars är det inte på riktigt. Även om han kanske egentligen inte tyckte att det var nödvändigt.”

Att ”göra det på riktigt” kräver alltså en väldigt specifik sexuell handling, ”den ska in” som Christina säger – annars är det inte riktigt sex. Det andra, som helt enkelt kallas för andra former av sex av flera informanter, visar på statuskillnader i de sexuella handlingar som genomförs. De flesta informanter som har sex med män landar i att sex är det samma som vaginalt samlag. Även om de pekar på andra sätt att njuta hamnar vaginalsamlaget alltid i fokus, som det som utgör riktigt sex, som Magdalena säger: ”Tänker jag sex, så tänker jag penetrerande sex.” I teorin kan sex vara allt möjligt, men i praktiken betyder det vaginalsamlag.²¹

Sandra, som är 23 år, särskiljer dock mellan sex och samlag: ”Sex det kan vara allting annat, det kan vara oralsex eller någonting, samlag det är en annan sak. [...] för det är samlag jag inte har kunnat ha.” Sandra säger att vaginalsamlag inte är den enda vägen till njutning, men lyfter ändå fram det som något speciellt:

Det är den här ultimata närheten och för mig är det, jag menar att få ha en man i mig, liggandes på mig, det är att, ’ah, det här är det ultimata’, jag vet inte, det är något man inte kan nå, som ska vara naturligt för andra. Fast jag egentligen, jag menar det spelar ingen roll, oralsex är förmodligen tio gånger bättre, men ja, det är någonting där. [...] Skulle jag vara helt frisk så tror jag

ändå inte att jag skulle gilla det penetrerande sexet mest, jag tror att jag skulle ägna mig åt det andra, för att jag tror att det är så jag skulle få orgasm eller njuta liksom. Men det är just för att man inte kan.

Vaginalsamlaget med en man finns med i tankarna hur mycket hon än försöker att förhandla bort dessa tankar. Vaginalsamlaget är det som är "naturligt" och därmed åtråvärt. Det kulturella scriptet för heterosexuellt sex sätter agendan för vad som kan räknas som riktigt sex.

Smärtsamt sex

Vaginalsamlag framställs som centralt i den heterosexuella sexakten, därför försöker många av informanterna att genomföra vaginalsamlag trots smärta. En del informanter menar att vaginalsamlaget tillför så pass mycket njutning att de inte vill avstå och räknar därför med ett visst mått av smärta. Alexandra, som är 31 år, säger att hon ibland när lusten för vaginalpenetrerande sex är stor kallt kalkylerar med att det kommer att göra ont i någon vecka efteråt, men att njutningen ibland är värd den efterföljande smärtan: "Jag kan fortfarande ha bra penetrerande sex och tycka att det är sjukt skönt fast det gör ont. [...] Och då blir det också så där att där är det en ren kalkylering jag gör. [...] Ja nu kommer det att göra ont och det kommer att göra ont efteråt, men det är värt det." Hon ser även till att använda rikligt med glidmedel för att minimera friktionen på det smärtsamma området.

Att smärtan blandas med njutning gör den än mer komplicerad att förhålla sig till, som 36-åriga Kim säger: "Det gör både ont och den andra sidan liksom, att det blir både skönt och ont, för att det blir skönt därinne, men det gör ont utanpå, eller liksom vid ingången." Att välja bort vaginalpenetrerande sex när det även är lustfyllt att ha det kan kännas svårt. Det ska tilläggas att för några av informanterna är det omöjligt och inte heller önskvärt med vaginalpenetrerande sex. Några menar också att de har bra sex utan vaginal penetration. Det gäller framför allt dem som har sex med kvinnor (vilka jag ska återkomma till), men även några som har sex med män.

Det är emellertid inte alltid lusten som driver kvinnorna till vaginalsamlag, det verkar snarare som om några har en relation där det är svårt avstå från att delta i vaginalsamlaget. Magdalena berättar att hon försöker hitta olika sätt som gör att hon kan genomföra vaginalsamlag:

Magdalena: Nu har jag sex ändå fastän det gör ont, det har jag fortfarande och på något sätt behöver jag det.

Renita: Varför då?

Magdalena: Jag vet inte, för min sinnesro tror jag. Den fysiska smärtan är

mindre än den psykiska. Men man hittar ju ställningar som funkar bättre än andra, för man har olika punkter som är väldigt ömma och vissa ställningar funkar så att de inte ligger och trycker på de punkterna hela tiden och så. Så att det funkar ju, men det är inte optimalt och man har ont varje gång, det har man, men det är uthärdligt.

Sex är inte alltid så frivilligt och så givande som det kan framställas utifrån ett idealt perspektiv. I Magdalenas fall är det föreställningar om hur sex ska göras som driver på henne. De flesta informanter berättar om att de ställer upp på sex (i betydelsen vaginalsamlag) fastän de inte har lust, ibland för att deras partner tjarar, ibland av rädsla för att förlora sin partner och framför allt för att det ingår att ha sex på ett specifikt sätt i en kärleks/parrelation.²² Christina berättar om hur hon tröttnade på att den sexuella praktiken ständigt var svår och kantad med avbrott:

Vi skulle ha det här halvårsuppehållet med sex och så hade vi haft det och då tyckte jag att om jag ska ha det här hela livet, då får jag väl vänja mig med att det gör ont [...] så jag sa till Micke att 'det har gått över nu, det är ingen fara'. Så vi hade sex i...väldigt länge...i ett år tror jag. Fastän det gjorde apont.

Att bita ihop och genomföra den sexuella praktiken i form av vaginalsamlag trots att det gjorde "apont" blev för Christina en lång tid fylld av smärta och ständiga lögner för sin partner. Allt för att den sexuella praktiken i relationen skulle flyta på utan problem. Inte för att hennes partner hade tjarat, han var nöjd med att ha andra former av sexuella praktiker, utan för att det skulle vara så i en relation; en relation inkluderar vaginalsamlag för att vara hel och fullbordad.

Lisa, som är 32 år och numera frisk, berättar att hon i tonåren hade en förstående pojkvän, men att hon själv var fixerad vid vaginalsamlaget:

Min pojkvän sa att 'nej, men vi behöver inte ha samlag' och så där 'vi kan ha sex på en massa andra sätt och så', men ändå kände jag varje gång vi skulle ha sex att det var en stress. Så då blev det så att jag många gånger bet ihop, bet i kudden, och inte visade, för att jag hade den föreställningen då, vilket jag tack och lov inte har nu, att sex ska vara, det ska alltid avslutas med vaginal penetrering.

Lisa kan ha vaginalpenetrerande sex sedan 2002 då hon blev frisk. Hon kan få lite ont ibland: "Det finns vissa tillfällen då jag kan få smärta vid samlag och få såna där flashbacks 'nej, ska det börja igen', men då har jag insett att det oftast

beror på att jag inte varit tillräckligt upphetsad eller kanske inte vill ha sex med den personen egentligen.”

Med distans till upplevelserna konstaterar flera av informanterna att de inte förstår att de kunnat behandla sig själv så illa, som Kim säger: ”Men det jag blir arg på är att jag själv har gått med på det så många gånger fast det har gjort ont och fejkat att det inte har gjort ont, liksom de grejerna, det är helt bisarrt att en människa utsätter sig för det.” Flera av dem som inte längre deltar i vaginalsamlag refererar till ålder när de berättar om varför de hade vaginalsamlag trots smärtan. De säger att de var yngre då och inte förstod att de skulle utgå från sin egen kropp och dess villkor, och många menar så här i efterhand att smärtan var ett allt för högt pris. Simone som numera endast har sexuella relationer med kvinnor säger att:

Under de där heteroåren på 90-talet så var det så här 'okej', hålla andan, blunda och tänka på kung och fosterland, alltså ungefär den där, fast man tänker på sin relation, 'nu ska det gå'. Och då blir det just det här att skilja av kroppen på något sätt från huvudet, alltså dissociera, som psykologerna säger, man är inte riktigt där, utan man bara så här, 'okej, det gör ont som fan och jag orkar inte vara i smärtan så jag är någon annanstans'.

Det krävs en oerhörd kroppskontroll och förmåga att stänga av för att kunna fortsätta ha vaginalsamlag fastän det gör så ont. Den fråga som dyker upp är: Varför utsätta sig för den smärtan? Svaret finner vi till stor del i vaginalsamlagets status i den heterosexuella relationen. Simone förklarar att: ”Jag upplevde att jag själv var väldigt aktiv i det här, alltså jag upplever det som att jag tillfogade mig själv smärta och att det var väldigt viktigt för mig att kunna göra det här och ha det här och jag tror inte att de [hennes sexuella partners] förstod vidden av det som hände.”

Det är möjligt att kalla den ovan nämnda sexuella praktiken för ställa-upp-sex, något kvinnorna gör för att det förväntas ingå i en relation, för att de vill kunna vara ”normala” heterosexuella kvinnor som har vaginalsamlag. Många upplever sig inte vara ”riktiga” kvinnor om de inte kan delta i vaginalsamlag.²³ De uppfyller sin föreskrivna genusnorm genom att ställa upp på vaginalsamlag trots smärtan. I samspelet med sin partner tar de ansvar för genusgörandet, så att de båda kan bekräftas som en riktig kvinna respektive riktig man.

En annan form av sex som inte bygger på lust är tjat-sex. Magdalena som har en bra relation med sin nuvarande sambo, beskriver den föregående pojkvännen som hon var tillsammans med i fyra år som hänsynslös: ”Han sa att det var mitt problem, att jag skulle lösa det. [...] Han ville hellre ha sex fast det gjorde

ont på mig, än att prova avbryta, för att han tyckte att det var så hemskt för honom. Så då gick jag med på att ha sex fast det gjorde ont.” Den nuvarande sambon är väldigt försiktig och backar genast om han märker att Magdalena har det minsta ont. De provar även med olika former av sex och olika samlagsställningar. Däremot har åren med den före detta pojkvännen präglat Magdalena: ”Man har mycket värderingar kvar från den tiden, och det vet jag hur jag ser på sex, att det är väldigt viktigt, att man måste ha sex och så där. [...] Jag är tyvärr väldigt låst i den tanken att jag inte vill vara annorlunda.[...] Alltså vi kan ha oralsex, det är inga problem, men det bara slår slint i skallen på mig att jag ska ha penetrerande sex.”

Alexandra berättar om en pojkvän som inte ville göra de övningar som sexologen rekommenderade, vilket bland annat innebär att de skulle koncentrera sig på att ge njutning till en i taget. Pojkvännen tyckte att sex måste vara ett sammansmältande, därför ville han hela tiden ha vaginalt samlag. Alexandras första pojkvän, som hon var tillsammans med i fem år, var också påstridig: ”Han tyckte att jag var dum som inte ville ha sex tillräckligt ofta.” Alexandra ställde ofta upp på sex när hon var yngre för att ”få slut på tjetat” och för att hon var rädd för att bli lämnad.

Att ha vaginalsamlag trots smärta är relativt vanligt. Barnmorskan Eva Elmerstig visar i sin avhandling att av 1566 kvinnor i åldern 18-22 år, fortsatte 47 procent att ha vaginalsamlag trots att de upplevde smärta vid samlaget. Undersökningen gällde endast kvinnor som har sex med män. Skälen

de angav var bland annat att de var rädda för att förlora sin pojkvän, de ville vara en bra flickvän och ville tillfredsställa sin partner.²⁴ Den normerande heterosexuella relationen bygger på att kvinnan tar ansvar för relationen, känslorna och den andres välbefinnande. Det leder till att hon även tar ansvar för mannens välbefinnande och upplever skuld om hon inte kan uppfylla kraven.²⁵ Detta sker uppenbarligen även sexuellt i en stor andel heterosexuella relationer. Kroppen, och specifikt könet, blir i parrelationen ett objekt som offras för att tillfredsställa partnern, hålla i gång relationen och släta över problem i den sexuella praktiken.

Sex och relationer

I en (hetero)relation som pågår över en längre tid menar en del av kvinnorna att de intar en underordnad och skuldbetonad position. De lägger skulden på sig själva för den ”misslyckade” sexakten. Anna, som är 30 år och har varit gift med sin man i tio år, har aldrig kunnat genomföra vaginalsamlag. Hon är relativt nöjd med deras gemensamma sexliv och menar att de är påhittiga i sin sexualitet. Trots det finns orosmoln:

Olle vill ju inte att det ska vara så här. Och det vill inte jag heller självklart, men man blir, jag känner mig ibland som den som...ja boven i dramat lite grann, för att det är mig det är fel på. [...] Hade jag fått bestämma så hade jag varit nöjd, men så är det ju Olle ibland, så där att det är lite svårt att acceptera, även efter 10 år tillsam-

mans [suck]. Men sen blir jag så här 'men Olle vi har ju så mycket variationer och det finns så mycket annat att göra, tänk så tråkigt för dem som bara har samma sex hela tiden'.

Anna har ett bra sexliv, men makens behov utgör ett orosmoln, även om hon beskriver honom som fin, förstående och nöjd.

Att ha ont i underlivet leder även till bristande lust för en del av de drabbade kvinnorna. De upplever sig vara den som ständigt drar sig undan, säger nej och avbryter, som Alexandra förklarar: "Att aldrig själv hinna ta initiativ gör att du blir avtänd bara av det. Alltså att du aldrig får vara den som har lust först gör att du blir, du hamnar i underläge så himla mycket. Du får en konstig sexuell maktbalans." Alexandra förklarar vidare: "Att man aldrig någonsin kan hinna vara den som är kåt först, eller vad man ska säga, gör att man blir lite äcklad av den andres sexualitet. [...] Den manliga sexualiteten i det här fallet blir obehaglig, för att man aldrig får vara den som börjar, som vill först."

Könet och de praktiker som är möjliga att utföra med det har en bestämd status i parrelationens varande, speciellt har vaginalsamlagen en så pass hög status och förgivettagen existens att de är svåra att förhandla bort. Det är inte endast i parrelationer som vaginalsamlag tas för givet, utan även för den som är singel och söker en partner som är man. De av informanterna som lever heterosexuellt och inte har en fast partner anser att det är svårt att hitta manliga partners, oavsett om det är för tillfälliga eller långvariga relationer. De upplever en viss rädsla för att berätta om sin oförmåga att kunna ha vaginalt samlag; det blir vad två av kvinnorna benämner som "falsk marknadsföring", som 23-åriga Amelie förklarar: "Det är svårt att ens tänka på att flirta och tänka in relationer och barn då ingen vill ha en tjej som det inte går att knulla med." Det är inte smärtan i sig som är svår att berätta om, utan den sexuella oförmågan i relation till den heterosexuella normen om hur sex bör gå till. Sandra, som är singel, menar att normen idag är att man ska ha sex redan på första dejten och att det överhuvudtaget är svårt att tänka på att dejta då. Hon blir den konstiga i kompispänget, eftersom hon inte raggas.

Sandra: Då kommer också den här rädslan, att går man hem med någon första gången, så tänk om han bara inte, ja, men jag tycker att killar ibland kan vara lite småklumpiga, bara köra in fingret, du vet den här typiska elvispen, så där. Där har inte jag kontrollen. Har man kontrollen så känns det bättre, men då har jag inte kontrollen så att då är det spänn redan på en gång 'vad kommer han att göra', 'vad kommer han att säga'.

Renita: Ja just det, då blir man spänd bara av det.

Sandra: Ja bara av det, och gärna bara vill sätta på sig pyjamasbyxor och nej men, typ så här 'nu dricker vi te'. För annars måste jag berätta 'vi kommer inte att ha samlag', för att det känns som att det är det som killarna räknar med att man ska ha. Men då måste jag säga att 'vi kommer inte att ha samlag, men däremot kan vi ha allting annat'. Det skulle kunna vara en lösning, men det är inte riktigt den lösningen jag har hittat än.

Den heterosexuella dramaturgin innebär att vaginalsamlag förväntas ingå i sex, oavsett om kvinnan är i en längre relation med en man eller är singel och söker efter en man. Flera berättar dock att de känner att det är lättast att vara singel för att slippa förklara, slippa förväntas ha vaginalt samlag.

Magdalena, som är väl medveten om att det är hon själv som sätter press på sig sex med sambon ska inkludera vaginalsamlag, säger att: "Jag kände att jag mådde bättre när jag var singel, för då hade jag inte den här pressen på mig att jag var tvungen att ha sex och så där. [...] Och jag hade verkligen bestämt mig för att jag ska vara singel nu, för jag orkar inte må så psykiskt dåligt igen och ha pressen på sex hela tiden." Magdalena berättade om sina smärtor och problem med vaginalt samlag för pojkvännen redan efter några veckor in i relationen. Han tog det bra och har varit till stor hjälp i behandlingen och är tydlig med att han inte vill ha vaginalsamlag på ett sätt som gör ont på Magdalena. För Magdalena är det dock svårt att släppa tanken på att de måste ha sex med en viss frekvens: "Ibland så kan vi ha sex kanske ett par dagar i veckan och det är ganska skönt för då slipper jag gå runt och tänka på att nu måste vi snart ha sex igen och så där, för det går jag och tänker på väldigt ofta att 'nu är det längesen', 'nu är det många dagar sen', 'nu är det synd om honom' och så där." Uppenbarligen var singellivet mindre komplicerat för Magdalena. Sandra tycker också att det är svårt att inte kunna leva upp till att kunna ha vaginalsamlag: "Så fort vi började hängla, smeka, eller någonting, så blev det det där att det är någonting jag inte klarar av, jag kommer inte att kunna klara av det sista skedet och det blir nästan som att det här gör jag istället för att jag inte kan. Man vill inte ge honom falska förhoppningar."

Det kan alltså bli synd om mannen i en relation där han inte får genomföra vaginala samlag med en viss frekvens.²⁶ Kvinnornas uttalanden säger en hel del om föreställningar om mäns sexualitet. Män framställs som att de måste få penetrera, annars blir de otillfredsställda och missnöjda, fastän några av dessa kvinnor numera är tillsammans med män som respekterar smärtan och vissa av dem framställs som att de inte tycker att vaginalsamlag är viktiga. Ytterligare en sida av bilden av män och sexualitet är att en del av kvinnorna betonar sin tacksamhet över att ha en man som kan klara sig utan vaginalt samlag. Detta

även när den manliga partnern är tillfredsställd och nöjd med deras gemensamma sexliv. Shere Hite visar att vaginalsamlag är betydelsefulla för de flesta män som har heterosexuellt sex, men att en hel del män inte alltid vill ha vaginalsamlag, utan kan tänka sig mer variation. Många upplever sig dessutom pressade av att alltid ha stånd, vara den som driver på sexakten och den som tar ansvar för bådas orgasmer. Ett flertal män beskriver även att de får mer kraftfulla orgasmer genom manuell stimulering – framför allt av egen onani, medan vaginalsamlaget fyller andra funktioner som att känna närhet och att bli omsluten.²⁷ Liknande berättelser kommer fram i Hites studie om kvinnor, de får mest intensiva orgasmer av onani och manuell stimulering av klitoris, medan vaginalsamlaget står för närhet och intimitet.²⁸

Sexualitet som praktik och begär formas historiskt och kulturellt, men även av mellanmänniskliga sociala interaktioner. I berättelser om sexuell praktik och vilken riktning begäret tar återfinns den kulturella nivån, lika väl som de egna erfarenheterna. I informanternas berättelser återkommer talet om det heterosexuella sexet som ett föreskrivet manus. Först förspel, sedan huvudakten i form av vaginal penetrering med penis och till sist avslut när mannen har fått utlösning. Även om berättelserna handlar om andra sexuella praktiker kvarstår detta manus som en referensram. Sett till Shere Hites rapporter om kvinnor och män och deras sexuella liv, tycks den sexuella praktiken i mångt och mycket bekräftas i denna studie, trots att ungefär 30 år har gått sedan rapporterna publicerades,

dessutom gjordes studierna i USA. Vissa manus verkar bestå över lång tid om än med små förskjutningar. Hite visar att den problematiska sexualiteten i mångt och mycket baseras på bristfällig kunskap och bristande kommunikation, mycket sex grundas med andra ord i föreställningar om vad respektive kön i den heteronormativa praktiken förväntas göra.

Den lesbiska drömmen och verkligheten

I relation till den problematiska (hetero) sexuella praktiken framkom att några heterosexuella informanter önskar att de vore lesbiska. De hänvisar till att de då inte skulle känna sig pressade till att ha vaginalsamlag. Det skulle inte finnas någon skuld, bara njutning. Allt skulle vara lättare. I den lesbiska drömmen finns aspekter av frihet i den sexuella förhandlingen. En dröm där kvinnor är fria att själva forma sina script för den sexuella praktiken. Lisa har funderat mycket i efterhand på penetreringens status: ”Ja, jag tänker nu, om jag under den tiden hade haft sex med kvinnor, om det hade varit, men det vet man inte, det är bara vad man kan tänka, men det är just det här att det är så penetrationsfixerat [med heterosexuellt sex].” Den lesbiska sexuella praktiken förväntas inte vara fixerad vid penetration på samma sätt som den heterosexuella.

Flera informanter uttrycker en miss-tänksamhet mot män och deras sexualitet, baserat på de erfarenheter de har av smärtsamt sex. Amelie, som känner en viss fientlighet mot män just för att flera av dem hon har haft sex med har behandlat

henne mindre väl, hyser en viss önskan om att kunna ha sex med kvinnor: ”Alltså jag brukar skämta om att jag ska bli lesbisk när jag blir stor. [skratt] Jag vet inte, men jag jobbar på saken.” Ellinor som också

Sammanblandningen av praktik och identitet hindrar människor att söka sexuell njutning där den är mest kompatibel med ens egen förmåga och vilja.

har svåra upplevelser av män hävdar att hon inte längre ser sig som heterosexuell, även om hon ännu inte har haft sex med någon kvinna.

Sexualitetsforskaren Tasmin Wilton genomförde fokusgruppsintervjuer med heterosexuella kvinnor om deras syn på lesbiskt liv och lesbisk sexualitet. Intressant nog framkom liknande svar om den lesbiska drömmen som vissa av mina informanter delgav mig. Kvinnorna i Wilsons gruppintervjuer menade att en relation med en kvinna skulle innebära fördelar som intimitet, tillit, bättre sexuell tillfredsställelse, lika ansvar och empati. Dessutom skulle de bli befriade från det dåliga i relationer med män så som dålig hygien, fixering vid dataspel och sport samt överkonsumtion av alkohol.²⁹ Dessa kvinnor har – i likhet med dem av mina informanter som drömmer om lesbiska relationer som en slags räddning – inga alls eller bara begränsade erfarenheter av samkönade relationer. Den lesbiska drömmen visar inte på hur kvinnor

som har sex med kvinnor upplever sexualiteten och vardagslivet, utan snarare på hur heterosexuella kvinnor tänker sig en mer okomplicerad och mer njutningsfull sexualitet, än den de har upplevt med män.³⁰

Den lesbiska drömmen är troligtvis inte en längtan efter en lesbisk identitet, då denna skulle innebära att träda in i en ”avvikande” identitet, att behöva ”komma ut” som någon annan. Sexuell identifikation och praktik har i detta fall olika betydelser. Längtan efter det lesbiska handlar om längtan efter en annan sexuell praktik där sexualiteten utgår från ens egen lust och egna erotiska begär; längtan efter en mer intim relation, kanske till och med väninneklik i tanken. Sexuell identifiering som lesbisk skulle innebära en transformation av livet. Sammanblandningen av praktik och identitet visar på problemen med begreppet sexuell läggning som något sant och avgränsat, som en identitet, då det hindrar människor att söka sexuell njutning där den är mest kompatibel med ens egen förmåga och vilja till en viss sexuell praktik.

De fyra kvinnor som har erfarenheter av att ha sex med både kvinnor och män framställer den sexuella praktiken med kvinnor som mer fri och mer njutningsfull, som Kim säger: ”Jag tycker att det har varit enklare med tjejer för att då kan vi välja vad vi vill göra. Det finns så många olika sätt att göra det på. Om jag inte vill att hon ska komma in i mig med en dildo just idag, så räcker det med ett finger eller ingenting alls.” För Moa utgjorde upplevelsen av att ha sex med kvinnor en tydlig förskjutning i hennes handlingsutrymme och vilken form av inflytande på den sexuella förhandlingen

som hon kunde inta: ”Jag kunde gå in i en annan roll, eller vad man ska säga, sexuellt och bli mer, ja släppa någonting, tror jag, även fast det fortfarande är lite problematiskt för mig med sex så tycker jag, så kunde jag bli modigare och uttrycka mer vad jag ville. Och vara den som gjorde mer. Det andra är att man alltid är den som blir gjord på, tycker jag, jättemycket så blir det med killar.” Moa kan med en slags självklarhet inta den aktiva rollen i sexuella möten med kvinnor, i kontrast mot hennes erfarenheter av sex med män där hon tycker sig både ha tillskrivits och själv intagit en mer passiv roll. Moa kan fortfarande attraheras av män, men värjer sig mot den form av sexualitet som förväntas av henne: ”Jag kan bli så attraherad av män ibland och jag gillar verkligen också det där könet, men jag vill inte ha, jag vill bestämma över det i så fall [...] Jag får lite panik av känslan av att jag skulle ha sex med en man och att den där kuken skulle bestämma att den vill komma in i mig, för det vill jag inte.”

För Moa ställer sig genusnormerna i relation till önskade sexuella handlingar i vägen för en aktiv förhandling av hur den sexuella praktiken ska iscensättas. En förklaring kan vara som Alexandra säger, att normerna för sexualitet är färre för den som har sex med kvinnor. Numera har Alexandra främst sex med kvinnor. Hon praktiserar även BDSM i positionen dominant och menar att hon därmed i ännu högre grad har kontroll över sexualiteten och den sexuella förhandlingen: ”Jag håller på med BDSM-sex och där är det också en helt annan sak. Du ställer inte upp på BDSM [skratt] [...] Så att där blir det också mycket lättare. [...] Du har en annan typ av sex. Vestibulit blir inget handikapp överhuvudtaget. Framför allt eftersom jag är dominant.”³¹

Den samkönade sexuella praktiken är mindre förkoreograferad än den heterosexuella praktiken. Det finns ett större utrymme för att välja vilka praktiker som ska ingå i det sexuella samspelet, framför allt är det möjligt att välja bort vaginalpenetrerande sex utan att det blir en komplikation i relation till ens sexuella partners. Kinseyrapporten om kvinnors sexuella beteende visar att kvinnor föredrar den form av sexuella praktiker som ingår i lesbiskt sex. Kvinnor som har sex med kvinnor visade på högre grad av orgasm. I rapporten förklaras detta med mäns förmodade oförmåga att relatera till kvinnors sexuella behov.³²

En speciell man

På ett liknande sätt som talet om en friare lesbisk sexualitet berättar några kvinnor om att de har bättre sex med mer försiktiga män och att dessa män i hög grad är önskvärda som sexuella partners. De beskriver den typen av man som en som ogärna tar sexuella initiativ, inte driver på den sexuella situationen, utan låter kvinnan göra det. Det samma gäller för män som är mer intresserade av kvinnornas njutning än sin egen, eller helt enkelt finner sin egen njutning via

kvinnornas njutning. Kajsa, som är 30 år, särskiljer tydligt mellan de män som rusar in i vaginalsamlaget och de män som låter henne ta initiativ och välja om de ska ägna sig åt vaginalsamlag eller ej. Hon var under en tid tillsammans med en man som hon beskriver som blyg och försiktig: ”Där hittade jag det sexlivet som var fantastiskt. Jag fick tid att lyssna på mig själv. Det är jag som styr sexet, det är jag som bestämmer om vi överhuvudtaget ska ha penetrerande sex. Då hinner jag känna, då hinner jag bli tänd.” Dessa män är dock svåra att hitta menar hon och andra, som Moa uttrycker det: ”Det skulle kanske kunna vara helt annorlunda med en man också om, fast då skulle det vara en ganska speciell man, en väldigt öppen man som också ville göra på olika sätt.”

Simone, som tillsammans med sin första pojkvän experimenterade sexuellt och därigenom har goda erfarenheter av sex med en man utan fixering vid vaginalt samlag, menar ändå att det är lättare att leva med kvinnor. Hon ser få möjligheter till att träffa män som kan hantera den sortens sexualitet som hon är intresserad av:

Alltså för mig var den här komma ut-grejen, det var väldigt mycket bara det här, vilken jävla befrielse att slippa den där heterosexuella dramaturgin i sexet. Och det är så konstigt att jag inte heller tänkte på att det skulle jag naturligtvis kunnat realisera med en man också, så tänker jag idag. [...] Alltså jag skulle säkert kunna realisera den typen av sexualitet, men vilken man skulle vilja det, det är mer mitt problem idag.

I likhet med Simone menar några andra informanter att dessa speciella män är svåra att finna. Kim har inte sökt speciella män, utan har försökt att ändra den sexuella dramaturgin i sina existerande relationer med män, men utan större framgång:

Kim: När man vänder på rollen, när jag har gjort det och lekt [...] då blir de så generade, de är så ovana att vara objektet. [...] Jag kommer ihåg någon kille att jag, ’men kan inte jag’ om han tar tag i mig så här och ’men kan inte jag få göra det med dig då’, tvärtom på något vis.

Renita: Alltså sätta på honom?

Kim: Ja precis och sen titta på honom på ett sätt, ja men ’jag vill titta på dig’, ’ska inte du ställa dig där’, men då blir han helt generad, alltså att bli betraktad så där, att jag blir den här, ’men lägg dig så att jag får titta på dig’ så där du vet att man, och det har jag ofta upplevt att det blir väldigt genant och ’nej, men då förstår du hur jag kan känna det då’, eller som tjej att man ska, ja du vet. Så där har jag hållit på jättemycket, så alla de relationer, i de få relationer jag har

haft till män har det ofta varit så jävla mycket bråk kring såna här grejer. Det har aldrig varit vilsamt, utan jag har blivit så arg och provocerad för att jag gör saker som jag inte vill och så blir jag arg på honom för att han är en man. [...] Och då är det mycket enklare med tjejer.

Önskan om att bli bemött med sexuell kreativitet har inte varit en framgångsrik väg för Kim, istället blir sex med män besvärligt och ständigt störande. I berättelserna om den speciella mannen och försöken till att omforma den sexuella praktiken framställs återigen flertalet män som ovilliga att ändra på den heterosexuella dramaturgin. Dock som vi har sett förekommer det informanter som har ett relativt bra sexuellt liv med sina partners, även om den heterosexuella normen om vaginalsamlag som det enda riktiga sexet spökar.

Strategier för sexuell praktik

En person som har kroppslig smärta tvingas förhålla sig till sin kropp på ett förändrat vis. Om smärtan därtill är långvarig, ständigt pågående och störande i livssituationen förändras villkoren för ens livsföring. Den handlande kroppen behöver organiseras om och organiserar även om sig själv. Wendy Seymour beskriver processen som ett omskapande av kroppen som levd erfarenhet och en förändring av hur kroppen används.³³

De kvinnor som lever med vulvasmärter måste utforma strategier för att hantera sina upplevelser av kroppen och de (o)möjliga sexuella praktikerna.³⁴ Ibland leder

strategierna till ett berikat sexliv, ibland upplevs oförmågan att ha vaginalpenetrerande sex som en ständigt närvarande brist. Några strategier går ut på att kvinnan behöver ha kontroll över takt, tryck, intensitet och position. En möjlig väg är att kvinnan tar alla sexuella initiativ och stoppar när det inte känns bra. Hon kan välja att sitta ovanpå och styra takten vid vaginala samlag. Alexandra menar att om hon vill ha penetrerande sex trots smärtan, ”då får man försöka fnula ut hur man kan göra det på bästa sätt. [...] Om det gör ont längst ner kan man försöka se till så att penetreringen berör det området så lite som möjligt. [...] Jag tror inte att man ska fastna för mycket i att det, att göra det omöjligt för en att ha sex, utan man ska tänka att det finns andra sätt att göra det på.” Hon menar att det är viktigt att hitta lösningar, istället för att fastna i kroppsliga begränsningar. Att utforma sexuella strategier och kommunicera dem är dock inte helt enkelt, eftersom sexuella script är nästintill naturliggjorda och därmed osynliggjorda. Sandra är ovan i att vara den som driver sexakten och den som tar initiativ till hur sexakten ska genomföras, därför övar hon på att tänka på nya sätt: ”Där försöker jag att bli bättre, att det är jag som styr sexet och övar på det ’vad vill jag’, ’jag skulle vilja göra det här, skulle du vilja göra det här’, typ så.”

Några undviker dock helt vaginala samlag och fokuserar på andra former av sex alternativt avstår helt och hållet från sexuell aktivitet. En viktig del i den sexuella omförhandlingen är tid och ålder; det blir lättare att omförhandla sin

sexualitet med ökad erfarenhet. Tove som är 28 år ser tydliga förändringar över tid:

Först när det började komma då var det jättejobbigt. Mest tror jag, som för många tjejer, för en själv för att det ligger så mycket i, alltså sexualitet och riktigt sex, det är samlag, och hela den biten att inte kunna ha det och ändå vilja. [...] Det finns väldigt mycket annat sex som man kan ha, men att det ändå känns som en förlust på något sätt att inte kunna ha penetrationssex. Så att det har väl varit ganska många tårar, och försöka och sen går det inte och bli jättebesviken på mig själv och på att det inte går och så där. Så var det de första åren, och någon slags dum grej att utsätta sig själv för att testa hela tiden fast man egentligen vet att det inte funkar. Men på senaste åren har det inte varit så, utan mer att... Jag har accepterat det väldigt mycket, visst det är tråkigt och ibland kan jag tycka att, jag vet också att det kan vara väldigt skönt och väldigt härligt att ha penetrationssex, men sen tror jag att mycket sitter kring den där bilden också, kring vad riktigt sex är för någonting, föreställningen. Men vi pratat jättemycket om det jag och min pojkvän. Ja, det har varit en resa på det sättet, eller vad man ska säga, både att lära sig om sig själv och sin partner.

Tove har, i likhet med några andra informanter, lärt sig att omvandla och hantera sin sexuella praktik genom olika erfarenheter över lång tid. Även om en omförhandling av den sexuella praktiken sker kvarstår ibland en skuld över kroppens oförmåga att genomföra vaginalsamlag, som Anna säger: "Det blir någon slags inre press på mig också därför att jag försöker verkligen göra allt för Olle, inget sånt läskigt och äckligt på något sätt, men alltså jag försöker alltid, så att han är nöjd och glad, och då är jag nöjd och glad om han är nöjd och glad." Anna tycker, som nämnts tidigare, att de har bra sex, men bristen, att hon inte kan delta i vaginalsamlag, skaver ändå inom henne. De försöker med vaginalpenetration relativt ofta trots att Anna är nöjd med sexlivet: "För när vi väl är tillsammans då är det bra. Det är alltid bra. Det är bara att det inte är bra på det riktiga sättet, alltså man har det i bakhuvudet hela tiden. [...] Men jag är alltid nöjd och Olle, säger han i alla fall, jag vet ju inte om han ljuger för mig, men, ja, vi är liksom, jag är nöjd faktiskt."

Vulvasmärtnorna har inneburit att flera av kvinnorna (och deras eventuella partners) har tvingats att utmana normerna för sexuell praktik. Genom kroppens oförmåga att helt och fullt delta i vaginalpenetrerande sex har kvinnorna utforskat fler möjligheter till sex. De har därmed som kunniga diskursanvändare börjat ställa olika sexuella diskurser mot varandra, vissa har även blivit mer

feministiskt intresserade och gett sig in på sexualpolitiska frågor.

Norm och variation i den sexuella praktiken

Vaginalsamlag med en man iscensätter det normala och det förväntande. För att bli begriplig som heterosexuell kvinna krävs vaginalsamlag med en man. När vaginalpenetrationen inte kan fullföljas måste den sexuella praktiken antingen utebli eller omformas. Den blir annorlunda, avvikande. En del kvinnor omförhandlar sin sexuella praktik med tiden, men föreställningen om ”riktigt sex”, det vill säga vaginalsamlag, finns kvar som en referenspunkt för de kvinnor som lever heterosexuellt. Även om kroppen visar att andra sexuella praktiker är mer välgörande. Kvinnor som har sex med kvinnor rör sig i en kontext där den sexuella praktiken är mindre kulturellt koreograferad och har därför större möjligheter än kvinnor som lever heterosexuellt att förhandla om sin sexuella praktik. Det finns med andra ord ett större sexuellt förhandlingsutrymme i en queer kontext som inte följer heteronormativa sexuella script.

På grund av heterosexualitetens normaliserade praktik, det vill säga vaginalsamlaget som den primära heterosexuella handlingen, har kulturen redan format scriptet för hur sex ska genomföras. Diskursen för sexuella handlingar finns där som en färdigförhandlad position som subjektet formas av. Trots referenser till normer för sexualitet visar såväl mina informanter som forskning om sexualvanor på varierande sexuella praktiker. Kinsey och hans

medforskare visade redan på 1940-talet på variation och mångfald i människors sexuella praktiker. De utmanade föreställningen om att människor är antingen hetero- eller homosexuella helt enkelt genom att utgå från människors sexuella handlingar.³⁵ Kinseyrapporterna har följts av forskning som påvisar sexuell variation över världen, som exempelvis Ford och Beach som har sammanställt antropologisk forskning från många olika platser i världen och därigenom belyser hur sexualitet formas socialt och kulturellt.³⁶ De ifrågasätter att vi kan dra slutsatser om sexualitet baserat på hur amerikaner har sex, så som är fallet i Kinseystudien - en studie som visade på mångfald i den sexuella praktiken, men som var begränsad genom sitt kulturella fält. Ford och Beach lyfter fram att heterosexuellt vaginalt samlag är den vanligaste formen av sexuellt beteende, men att det sällan är den enda praktiken som görs.³⁷ De nämner även vikten av klitorisstimulering för kvinnors orgasmer.³⁸ Shere Hites välkända studier om kvinnors respektive män sexualitet visar också på att människor har sex på varierande sätt.³⁹

Trots den sexuella variationen som visats vara vanlig, utgör det heteronormativa scriptet för hur sex ska göras en ständig referenspunkt. Detta oavsett hur den rådande sexuella praktiken upplevs av den enskilda kvinnan och hennes partner(s). Den normativa sexuella praktiken går att omvandla, men det kräver en medveten omförhandling av det förmodade samförståndet om hur sexuella möten ska iscensättas. En omförhandling av den sexuella praktiken sker dock inte i ett vakuum, utan

i mötet med andra kroppar, med andra viljor och begär. Därför kan svårigheter ibland vara att vänta vid förändring, vilket är synligt i det motstånd några av de kvinnor som har försökt omförhandla sexualiteten har mött. Att ge sig på att förändra den vanemässiga kroppen och den vanemässiga tanken, vilka präglas av kulturella normer om rätt och fel genusbeteende, är en svår utmaning att ta sig an. Det kräver att diskurser för sexualitet ställs mot varandra, att den kunliga diskursanvändaren navigerar fram mellan olika former av sexualitet. En individuell strategi är förstås inte heller tillräckligt. På en strukturell nivå behövs en utmaning av vad sex innebär och hur kroppar av olika form och förmåga begränsas av normer.

En tanke som kan ha värde för att kunna utmana snäva normer för sexuell praktik är att utgå från vad kroppen faktiskt kan göra, inte vad den borde vara och kunna göra. Kulturen formar hur vi uppfattar kroppen, men genom kroppens agens kan vi motsätta oss kulturella normer och utgå från vad som är bra utifrån ett kroppsligt perspektiv. Vad fungerar för den här specifika kroppen? Oavsett vad som gäller för genusbestämda kroppar? Moira Gatens tar sin utgångspunkt i Spinozas syn på kroppen när hon söker vägar till en feministisk syn på kroppen och lyfter fram att vi inte på förhand kan veta vad kroppar kan göra i ett visst givet moment.⁴⁰ Eftersom kroppar påverkas av andras kroppar och av situationer finns det utrymme för att empiriskt testa vad ens kropp kan göra. Dessvärre hindrar genus- och sexualitetsnormer oss från att konkret testa kroppens möjligheter fullt ut. Det finns inget fritt och obehindrat kroppsligt utrymme befriat från normer för hur vi ska leva våra kroppar. Uppenbart är att en del av de intervjuade kvinnorna på grund av vulvasmärter omförhandlar det sexuella scriptet. Smärtan driver dem förbi heteronormativt vaginalpenetrerande sex eftersom det gör för ont, de finner nya vägar till njutning. Andra fastnar i en föreställning om att inte vara kvinnor nog om de inte kan genomföra vaginalsamlag. Genom att vidga vad som är sexuellt, och specifikt vad som är heterosexuellt sex, är det möjligt att finna vägar till njutning med utgångspunkt i kroppens möjlighet till njutning och därmed lämna normernas hämmande effekter. Kanske ett utopiskt tänkande, men en utopi som är väl värd att arbeta för.

Noter

- 1 Se t.ex. Shere Hite: *Hiterapporten om kvinnor*, Tidens förlag 1977; Shere Hite: *The Hite Report on Male Sexuality*, Alfred A. Knopf 1981; Lynne Segal, *Straight Sex. The Politics of Pleasure*, Virago Press 1994; Bo Lewin (red.): *Sex i Sverige. Om sexuallivet i Sverige 1996*, Folkhälsoinstitutet 1997.
- 2 Jag använder inte begreppet samlagssmärta, då jag ser det som ett heteronorma-

- tivt begrepp, vilket jag avser att analysera närmare i en kommande artikel.
- 3 Se t.ex. Liz Stanley: *The Auto/Biographical I. The Theory and Practice of Feminist Auto/Biography*, Manchester University Press 1992; Byron J. Good: *Medicine, Rationality, and Experience. An Anthropological Perspective*, Cambridge University Press 1994.
 - 4 Däremot omnämns inte vissa sexuella praktiker så frekvent, som exempelvis analsex, vilket kan bero på att det betraktas som en tabubelagd handling, alternativt att det inte är så vanligt förekommande bland dessa informanter. Analsex nämns endast av en informant.
 - 5 Vivien Burr: *An Introduction to Social Constructionism*, Routledge 1995, s. 166; Marianne Winter Jørgensen & Louise Phillips: *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur 2000, s. 28-29.
 - 6 Jfr Renita Sörensdotter: *Omsorgsarbete i omvandling. Genus, klass och etnicitet inom hemtjänsten*. Makadam 2008.
 - 7 Se t.ex. Tiina Rosenberg: *Queerfeministisk agenda*, Atlas 2002, s. 118ff.
 - 8 Judith Butler: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge 1990; Judith Butler: *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*, Routledge 1993, s. 2-3; se även Elisabeth Grosz: *Volatile Bodies. Toward a Corporeal Feminism*, Indiana University Press 1994.
 - 9 Grosz 1994, s. 12, se även Moira Gatens: *Imaginary Bodies. Ethics, Power and Corporeality*, Routledge 1996, Gilles Deleuze: *Ethology: Spinoza and us, Incorporations*, Jonathan Crary & Sanford Kwinter (red.), Zone 1992.
 - 10 Se t.ex. Grosz 1994, s. 19-20.
 - 11 Se t.ex. Grosz 1994, s. viii för en indelning av sexualitet i fyra dimensioner.
 - 12 Sexuella script kan delas in i tre nivåer: 1) kulturella script vilka skapas i exempelvis medier, debatter och politik. Dessa bestämmer inte den individuella sexuella praktiken, men påverkar den och ger ord för att tolka sexualiteten. 2) interperso-
nella script som härrör från interaktioner i vardagen. Genom att ha sex med och prata om sex med andra formas sexualiteten genom såväl samförstånd som konflikt. 3) intrapsykiska script som återfinns på den individuella nivån, där egna begär formas utifrån kulturella och interpersonella script, se John H. Gagnon & William Simon: *Sexual Conduct. The Social Sources of Human Sexuality*, Aldine Pub. Co 1973; William Simon: *Postmodern Sexualities*, Routledge 1996, se även se även Stevi Jackson & Sue Scott: *Theorising Sexuality*, Mc Graw Hill, Open University Press 2010, s. 15-16.
 - 13 Butler 1990.
 - 14 Judith Butler: *Undoing Gender*, Routledge 2004, s. 3.
 - 15 Burr 1995, s. 92. Burr använder begreppet "skilled discourse-user", vilket jag översätter till kunnig diskursanvändare.
 - 16 För diagnoskriterier för vulva vestibulit/provocerad vestibulodyni se t.ex. E.G. Friedrich: "Vulvar vestibulitis syndrome", *Journal of Reproductive Medicine* 1987, vol 32, s. 110-114. En del medicinska forskare menar att det är svårt att särskilja mellan provocerad vestibulodyni och vulvodyni, vilket komplicerar diagnostiseringen, se t.ex. Libby Edwards: "Subsets of vulvodynia: overlapping characteristics", *The Journal of Reproductive Medicine*: 2004;11, vol. 49, s. 883-887, Yitzchack M. Binik: The DSM Diagnostic Criteria for Dyspareunia, *Arch Sex Behav* 2010, vol. 39, s. 292-303.
 - 17 Partiell vaginism kan ses som en försvarsmekanism som sätts igång av rädsla för smärta och rädsla för smärtsam penetrering, vilket ofta leder till undvikande av penetration. Vid partiell vaginism kan vaginalpenetration ofta genomföras i någon mån, men det leder till sveda och smärta. Vid fullständig vaginism är vaginalpenetrering omöjligt. Se Maria Engman: *Partial Vaginismus. Definition, Symptoms and Treatment*, Linköpings universitet 2007.
 - 18 Vulvovaginal candidainfektion som återkommer ett flertal gånger per år. Det

- finns medicinsk forskning som tyder på att upprepade svampinfektioner bidrar till uppkomsten av vestibulit/provocerad vestibulodyni, även p-piller förefaller ha viss inverkan. Se Sophia Ehrström: *Aspects on Chronic Stress and Glucose Metabolism in Women with Recurrent Vulvovaginal Candidiasis and in Women with Localized Provoked Vulvodynia*, Karolinska Institutet 2007; Ulrika Johannesson: *Combined Oral Contraceptives – Impact on the Vulvar Vestibular Mucosa and Pain Mechanisms*, Karolinska Institutet 2007.
- 19 I ett kapitel i en antologi tar jag upp beskrivningar av smärtan och dess kroppsliga, kulturella och sociala dimensioner, Renita Sörensdotter: "Pain and sex(uality) among women suffering from vulvar pain", *Dimensions of pain*, Lisa Folkmarson Käll (red.), Routledge 2012.
- 20 Wendy Seymour: *Remaking the body. Rehabilitation and change*, Allen & Unwin 1998.
- 21 jfr Eva Lundgren & Renita Sörensdotter: *Ungdomar och genusnormer på skolans arena*, Dalarnas forskningsråd 2004, s. 72-90, 148.
- 22 jfr Eva Elmerstig: *Painful Ideals. Young Swedish Women's Ideal Sexual Situations and Experiences of Pain During Vaginal Intercourse*, Linköpings universitet 2009.
- 23 jfr Amy Kahler: "Unreal Women: Sex, Gender, Identity and the Lived Experience of Vulvar Pain", *Feminist Review* 2006, vol. 82, s. 50-75; Kathryn Ayling & Jane M. Ussher: "'If Sex Hurts, am I Still a Woman?' The Subjective Experience of Vulvodynia in Heterosexual Women", *Arch Sex Behav* 2008, vol. 37, s. 294-304; Sörensdotter 2012.
- 24 Elmerstig 2009.
- 25 Se t ex Carin Holmberg: *Det kallas kärlek. En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*, Anamma förlag 1993; Lena Martinsson: *Gemensamma liv. Om kön, kärlek och längtan*, Carlsson Bokförlag 1997.
- 26 jfr Elmerstig 2009.
- 27 Hite 1981, s. 323 ff.
- 28 Hite 1977, s. 127-148.
- 29 Tamsin Wilton: *Sexual (Dis)Orientation. Gender, Sex and Self-Fashioning*, Palgrave Macmillan 2004, s. 39.
- 30 jfr Wilton 2004, se även Shere Hite: *The New Hite Report*, Hamlyn 2000.
- 31 BDSM är ett samlingsnamn för bondage, disciplin, dominans, underordning, sadism, masochism. Den som utövar BDSM förväntas förhålla sig till etiska regler som SSC, det vill säga Safe, sane and consensual. En aktiv medveten förhandling och respekt för gränser förutsätts för den som utövar BDSM.
- 32 Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy, Clyde E. Martin & Paul H. Gebhard: *Sexual Behaviour in the Human Female*, W. B. Saunders Company 1953, s. 376, 467-468; se även Hite 2000.
- 33 Seymour 1998.
- 34 Även för de problem som berör underlivet, men inte är kopplade till sexuell praktik, har flera funnit strategier, som att undvika tamponger, använda Tampax (de är smalare än andra tamponger) eller menskopp. De som har ont i hela vulvaområdet har större problem med träning och sittande vilket leder till att de undviker tightsa byxor och stringtrosor. Några avstår från att cykla, rida och viss annan träning, en del försöker sitta på annorlunda sätt för att undvika tryck mot vulvaområdet, se Sörensdotter, 2012.
- 35 Kinsey et al 1948, 1953; se även Jackson & Scott 2010.
- 36 Clellan S. Ford & Frank A. Beach: *Patterns of Sexual Behavior*, Harper & Brothers

1951. Ford & Beach tar även in jämförelsematerial från djur, vilket jag själv är tveksam till.

37 Ford & Beach 1951, s. 18.

38 Ford & Beach 1951, s. 22-23; se även William H. Masters & Virginia E. Johnson: *Human Sexual Response*, Little, Brown and Company 1966; Hite 1977.

39 Hite 1977; Hite 1981.

40 Gatens 1996:57; se även Grosz 1994, Deleuze 1992.

Nyckelord

Sexuell praktik, vulvasmärter, heteronormativitet, genus, kropp

Renita Sörensdotter

Genusvetenskap, ERG

Stockholms universitet

106 91 Stockholm

E-post: renita.sorensdotter@gender.su.se